

Ramowa Dyrektywa Wodna w odniesieniu do wód podziemnych

Jan Mitreǵa¹, Lesław Skrzypczyk¹

Woda nie jest produktem handlowym takim jak każdy inny, ale raczej dziedzicznym dobrem, które musi być chronione, bronię i traktowane jako takie.

Fragment preambuły Ramowej Dyrektywy Wodnej

Woda jest nieodzowna do przetrwania i rozwoju człowieka. Jest konieczna ludziom do życia i wykorzystywana w wielu działaniach gospodarczych. Niezbędna ilość i jakość musi być dostępna na obszarach dzikich, aby zagwarantować stan warunków naturalnych odpowiedni do przetrwania i rozwoju fauny i flory. Zachowanie trwałej równowagi pomiędzy zjawiskami naturalnymi i działalnością człowieka to cel Ramowej Dyrektywy Wodnej (RDW) 2000/60/WE (Dz. U. L nr 327 z dn. 22.12.2000 r.) służącej realizacji kompleksowej polityki wodnej krajów Unii Europejskiej. Ramowa Dyrektywa Wodna jest syntezą wieloletnich wysiłków Wspólnoty Europejskiej, które zmierzały do lepszej ochrony wód poprzez ustalenie zintegrowanej europejskiej polityki wodnej. Jako prawo wspólnotowe wprowadza w obszarach dorzeczy koordynację działań administracyjnych pomiędzy państwami członkowskimi UE, która nie jest dowolna, lecz obowiązkowa. Pozwala to na prawne rozwiązywanie problemu negatywnych skutków, których przyczyna leży poza granicami danego kraju członkowskiego.

Dyrektywa została uchwalona 2.10.2000 r. i stała się w pełni (bez okresu przejściowego, dostosowawczego) obowiązującym prawem w Polsce od chwili akcesji naszego kraju do wspólnoty, tj. od 1.05.2004 r. Polska polityka gospodarowania zasobami wodnymi i ich ochrony została dostosowana do prawa wspólnotowego już w 2001 r. (jeszcze na etapie przedakcesyjnym) przede wszystkim w ustawie *Prawo wodne*. Wprowadza ekologiczne podejście do oceny stanu wód i planowania gospodarowania wodami na obszarach dorzeczy zgodnie z zasadami zrównoważonego rozwoju. Ustanawia ramy działań na rzecz ochrony śródlądowych wód powierzchniowych, wód przejściowych, przybrzeżnych oraz podziemnych. Nakazuje wdrożenie działań ujętych w planach gospodarowania wodami do 2012 r. i oczekuje osiągnięcia celów środowiskowych — określonych standardów do 2015 r.

Wody podziemne jako podmiot w prawie wspólnotowym

Harmonogram realizacji wymagań dyrektywy 2000/60/WE obejmuje m.in.:

- identyfikację istotnych problemów gospodarki wodnej, a także ustalenie wielkości antropopresji oraz ryzyka nieosiągnięcia celów środowiskowych do 2015 r., w tym wyjściową ocenę stanu ilościowego i chemicznego jednolitych części wód podziemnych (JCWPd) [2006 r.],

- ustanowienie sieci oraz programu monitoringu [2006 r.],
- opracowanie planów gospodarowania wodami w zlewniach i programów przeciwdziałania nie zrównoważonemu użytkowaniu zasobów wodnych w kontekście stanu ilościowego i chemicznego (w tym naprawy szkód powstałych w środowisku), wraz z konsultacjami społecznymi [2009 r.],
- ustalenie cen usług wodnych, uwzględniających samofinansowanie się systemu zaopatrzenia w wodę [2010 r.].

Ramowa Dyrektywa Wodna nie określa doraźnego działania. Przeciwnie, wprowadza harmonogram cyklicznej (co 6 lat) weryfikacji zarówno aktualnej wiedzy o systemie wód podziemnych, jak i oceny stanu ilościowego i chemicznego wód podziemnych określanych według sprecyzowanych procedur. Dyrektywa uznaje stan wód podziemnych za dobry wtedy, kiedy stan chemiczny i ilościowy jest co najmniej dobry, tj. wody podziemne spełniają standardy jakości wód i środowiska, jakie zostały formalnie określone na mocy prawa do ustalenia celów środowiskowych.

Stan chemiczny wód podziemnych

Od strony prawnej RDW niesie bardziej złożone relacje w odniesieniu do wód podziemnych niż do wód powierzchniowych, spowodowała bowiem ustanowienie kolejnego aktu prawnego — *Dyrektywy w sprawie ochrony wód podziemnych przed zanieczyszczeniem i pogorszeniem ich stanu* (GWD) 2006/118/WE (Dz. U. L nr 372 z dn. 27.12.2006 r.). Wymaga to spojrzenia na wody podziemne jak na część systemu wodnego, stąd definicja dobrego stanu uwzględnia także fakt, że wody podziemne nie mogą wpływać na wody powierzchniowe w stopniu uniemożliwiającym osiągnięcie przez nie również dobrego stanu. Dzięki temu dyrektywy RDW i GWD uwzględniają aspekt degradacji jakości zasobów wodnych oraz syndrom zaniku niezwykle cennych przyrodniczo ekosystemów wodnych i lądowych związanych ze środowiskiem wodnym. Dlatego współczesne podejście do problematyki gospodarki wodnej wymaga działań na terenie całej zlewni lub dorzecza.

Dodatkowo RDW nakazuje prowadzenie rejestru obszarów chronionych, powoływanych do ochrony wód powierzchniowych i podziemnych oraz wyznaczonych w celu zachowania siedlisk i gatunków bezpośrednio uzależnionych od wody.

Klasyfikacja stanu chemicznego JCWPd jest rozważana wyłącznie w odniesieniu do stężeń substancji wprowadzanych do wód podziemnych w wyniku działalności gospodarczej człowieka. Dyrektywa nie określa wymaganego poziomu precyzji i wiarygodności analiz chemicznych. Będą to jednak musiały zrobić same państwa członkowskie UE. Nieodzownym elementem właściwej klasyfikacji stanu chemicznego jest analiza trendu w zanieczyszczeniu wód podziemnych. Konfrontację istniejącego stanu chemicznego z rezultatami podjętych działań, mających zapobiec zanieczyszczeniu lub je ograniczyć,

¹Państwowy Instytut Geologiczny, ul. Rakowiecka 4, 00-975 Warszawa; leslaw.skrzypczyk@pgi.gov.pl; jan.mitreǵa@pgi.gov.pl

umożliwiają wyniki monitoringu. Monitorowany jest zarówno stan ilościowy, jaki i chemiczny wód.

Interpretację wyników monitoringu, pod kątem spełnienia wymagań stawianych przez cele środowiskowe, przeprowadza się w odniesieniu do określonych standardów jakości środowiska. Do ustalenia standardów jakości wód podchodzi się w sposób elastyczny przez rozgraniczenie wymogów obowiązujących całą wspólnotę od tych mających zastosowanie tylko w danym kraju członkowskim lub jego wyszczególnionym regionie czy nawet jednolitej części wód. Pewną elastyczność przepisy wykazują w kwestii czasu, w jakim mają zostać osiągnięte wymagane standardy jakości wody. Wyznacznikiem standardów jakości wody są progowe wartości priorytetowych substancji zanieczyszczających. Lista takich substancji pozostaje zagadnieniem otwartym do 22.12.2008 r. Obecnie wszystkie państwa członkowskie obligatoryjnie obowiązują jedynie standardy dotyczące stężenia azotanów w wodach (50 mg/l) oraz sumy pestycydów.

Stan ilościowy wód podziemnych

Zasoby słodkich wód podziemnych (pitnych) na obszarze Polski są szacowane na ok. 1100 km³. Jednakże tylko znikoma ich część może być wykorzystana w racjonalny sposób. Za dostępne zasoby wód podziemnych uznaje się te, które można użytkować gospodarczo bez naruszenia równowagi wynikającej z potrzeb samego środowiska naturalnego oraz warunków hydrogeologicznych zlewni. Wielkość tych zasobów jest oceniana na ok. 14 km³ w skali roku i stanowi tylko część (ok. 50%) wód podziemnych dopływających do sieci wód powierzchniowych.

W ramach ochrony wód dyrektywa 2000/60/WE wprowadza rynkowe zasady: *zanieczyszczający płaci* oraz *zużywaj mniej, a płac więcej*. Ingerencja w cenę wody i sposób jej ustalania ma zapobiegać marnotrawstwu wody. Stąd szczególną uwagę w dyrektywie poświęca się warunkom poboru wód do zaopatrzenia ludności i monitoringowi skutków tego poboru.

Na obszarze Polski wody podziemne mają większy udział w zaopatrzeniu ludności (pokrywają ponad 65% potrzeb) niż wody powierzchniowe. Rejestrowana wielkość poboru wód podziemnych na cele zaopatrzenia ludności i dla przemysłu kształtuje się na poziomie ok. 1,5 km³ w skali roku, w tym do spożycia i na cele bytowe przeznaczają się ok. 1,25 km³. Jednakże nie cała wielkość rejestrowanego poboru wód podziemnych znajduje odzwierciedlenie w zwrocie kosztów usług wodnych (cena wody). Ponadto wody podziemne są użytkowane w trybie zwykłego korzystania, który jest poborem nieopomiarowanym. Według szacunków jego wielkość może być zbliżona do wielkości poboru rejestrowanego.

Cena wody w Polsce, podobnie jak w innych krajach Europy Środkowej, odbiega od poziomu, jaki jest w krajach członkowskich na obszarze Europy Zachodniej. Jeśli zaś idzie o zwrot kosztów usług wodnych, należy się spodziewać istotnego wzrostu cen wody, jak również działań kontrolnych na rzecz rzetelniejszej rejestracji odbiorców wody.

Wahania klimatyczne

Szacunkowa wielkość dostępnych zasobów wód podziemnych w długim okresie nie jest stała z uwagi na zmiany klimatyczne. Według prognoz dotyczących skutków

zmian klimatycznych, spodziewane jest nasilenie częstotliwości i skali ekstremalnych zjawisk, takich jak powodzie i susze, mających niekorzystny wpływ na stan wód powierzchniowych, wód podziemnych oraz środowiska naturalnego i gospodarki. Dyrektywy RDW i GWD określają jako sytuacje wyjątkowe, których incydentalny wpływ na jakość wód może być pominięty w ocenach stanu.

Jeśli zaś chodzi o stan ilościowy wód podziemnych oraz jego konsekwencje dla stanu chemicznego (mniejsze opady powodują wzrost stężenia zanieczyszczenia w wodach podziemnych), istotniejsze jest występowanie okresów susz hydrologicznych. Wahania klimatyczne znajdują odzwierciedlenie w sezonowej i wieloletniej zmianie wielkości poboru wód podziemnych, która wzrasta po okresach suszy. W długotrwanie zrównoważonym poborze wód podziemnych (tj. uwzględniającym potrzeby następných pokoleń) kluczowe znaczenie ma trwały kierunek zmianach klimatycznych i jego wpływ na system wód podziemnych.

Bieżące wyzwania

Ramowa Dyrektywa Wodna ustanawia model samofinansującej się gospodarki wodnej polegający na powszechnej odpowiedzialności za stan zasobów wodnych. Wyrazem tego jest fakt, że nakłada obowiązek konsultacji społecznych planowanych rozwiązań, oparty jednak na zrozumieniu stawianych celów i konsekwencji wynikających z akceptacji danego rozwiązania. Z uwagi na ustanowioną powszechną odpowiedzialność, dyrektywa rozdziela kompetencje pomiędzy organy administracji centralnej i samorządowej. Odpowiedzialność przed Komisją Europejską za realizację RDW i GWD pełni rząd danego kraju członkowskiego. Z wyjątkiem sytuacji ściśle określonych przez wymienione dyrektywy, niesprostanie wymaganiom stawianym przez to prawo (w tym także niedotrzymanie harmonogramu realizacji) kończy się postępowaniem sądowym przed Trybunałem Sprawiedliwości UE, a także wysokimi karami pieniężnymi.

Obie dyrektywy wodne stanowią w odniesieniu do wód podziemnych normatyw, który ramowo ustala procedury realizacji założonych celów, tj. harmonogram, zakres niezbędnych działań oraz sposób raportowania, który ma zapewniać porównywalność dokonań i wyników osiągniętych przez poszczególne kraje członkowskie oraz jednolite, zintegrowane podejście do osiągnięcia zrównoważonego rozwoju.

Dyrektywy RDW i GWD wyznaczają obszary dalszych prac badawczych (wg *EuroGeoSurveys Position Paper on GWD and WFD needs under FP7*):

□ ustalenie doskonalszych kryteriów ochrony ekosystemów zależnych od wód podziemnych, uwzględniających dynamikę i skalę współoddziaływania wód podziemnych i powierzchniowych oraz efekt zmian klimatycznych;

□ ocena skuteczności działań na rzecz funkcjonowania systemu: gleba — wody podziemne — wody powierzchniowe, a w tym kontekście rozwoju technik modelowania oraz technologii interwencyjnych w skali zlewni;

□ rozwój metodologii prowadzącej do pełnej integracji monitoringu i modelowania, żeby zoptymalizować gospodarowanie oraz zwiększyć efektywność nakładów na monitoring; w tym zastosowanie na szerszą skalę technologii sensorowej.